

Nové tematické dominanty populární beletrie

Společným jmenovatelem proměn populární literatury se stal přesun jejího těžiště od zábavného k výchovnému zaměření, od problematiky mezilidských vztahů k problematice společenské a od látek nadčasových a exotických k domácím a současným. Jako současný byl přitom vnímán krach předválečného řádu a následující události okupace a osvobození. Ani představa domova se neomezovala výhradně na území obnovené republiky. Národní a vlastenecké emoce vyvažoval v textech populární četby silný pocit celoevropské či přímo všelidské solidarity, přesvědčení, že z právě skončeného světového konfliktu povstává člověk vyznávající jiné hodnoty a uvažující jinak než dosud, člověk, který není sebestředný, ale naopak solidární vůči druhým a obětavý pro celek, bojující proti jakýmkoli pozůstatkům či novým projevům fašismu, proti světovládným aspiracím Německa, španělskému frankismu, imperialistickým korporacím a všem skupinkám či silám, jež by chtěly vrátit svět před práh rodící se harmoničtější epochy.

Pokud se románové příběhy vztahovaly k tomuto ideovému horizontu, mohly se odehrávat i jinde v Evropě, v Americe či v Asii, zejména když neopomněly zdůraznit váhu českého příspěvku k novému uspořádání lidských věcí. Toto národní poslání odrážel nejčastěji český (případně slovenský) původ hrdiny, mohla se jím však stát i určitá myšlenka či historická zkušenost, jevící se z hlediska tradice jako ryze česká. Na zjednodušené intelektuální úrovni, již zrcadlila a zároveň utvářela populární literatura, se přestáté období vnímalo převážně jako období zápasu německého národního principu se zbytkem lidstva. Zvláštní kvalifikace českého živlu se potom odvozovala už od jeho historické zkušenosti s tímto zápasem, od jeho pozice „narázníku“ mezi Německem a Slovanstvem, jak je chápala konvenční linie národního sebeuvědomění.

Ústředním tématem populární četby prvních poválečných let se tak stali Němci, jejich povaha, působení v nedávné minulosti i výhledy do budoucna. Němectví bylo přitom jednoznačně spojováno se zlem a Němci obsazovali záporné syžetové role – odlišné hodnocení poválečná četba neznala. Ve shodě s tím souhlasně přitakala odsunu, pro jehož urychlení se přímo či nepřímou vyjádřilo několik kriminálních a kolonizačních románů. Schopnost nápravy podle nich Němcům chyběla, stejně jako některé další výhradně lidské vlastnosti. Už popisované vnější vzezření Němců se vyznačovalo animálními

rysy a tentýž obraz dále prohlubovalo líčení jejich nedostatků charakterových a mravních (absence svědomí, panský pud, krutost, hamižnost). Sudetští Němci byli v rámci jednolitého pohledu na vše německé nahlíženi ještě kritičtěji – k záporným vlastnostem všech Němců u nich navíc přistupovala proradnost.

Pro spisovatele dobrodružné, kriminální a humoristické četby EDUARDA KIRCHBERGRA, v jehož povídkách a románech dosahovala literární nenávisť k německv svého vrcholu, nebyl Němec člověk, ale „dvounohý tvor, v zoologii dosud nezařazený“. Jako s takovým, pomocí „drsného slova a rány“, se s ním mělo zacházet (povídky o kolonizaci severočeského pohraničí *Jak se rodil Liberec*, 1946, pod šifrou Kg z Lgb).

Druhý úběžník dobové produkce představovalo téma zrady a spravedlivé odplaty za ni. Nelomené a neproblematizované postavy chrabrých, oddaných, vytrvalých a triumfujících hrdinů, pro populární četbu příznačné, dostaly v románech a povídkách zasazených do let protektorátu svůj zrcadlový protiklad v podobě udavačů, zrádců, odrodilců. Pokvětnová četba tak vlastně svalovala nevyhnutelnou celonárodní zkušenost pasivní kolaborace, spočívající v každodenním zapojení do hospodářských struktur nepřátelského režimu, na úzkou skupinu lidsky nehodnotných jedinců. Všechny ostatní české postavy byly pojímány jako více či méně činné součástky uvědomělé fronty, semknuté v odporu proti utlačovatelům. Nešlo přitom jen o morální odsouzení zrady: vrcholem dějového vývoje mnoha románů či povídek tohoto typu se stala poprava udavače bez soudu, pouze na základě rozhodnutí lidového tribunálu, odbojářů, sousedů (tento typický námět dobové četby se objevil i v Drdově *Němé barikádě*). Potřeba a vůle zúčtovat se zrádci byly natolik nesmiřitelné, že se nezastavovaly ani před nejužšími citovými a příbuzenskými pouty.

Třetím vůdčím motivem populární prózy se stala výzva, již před hrdinu stavěla současnost, totiž poválečná obnova vlasti a nastolení spravedlivějších životních poměrů. Toto téma vstupovalo do populární četby v podobě vážného i komického odsouzení jevů, pokládaných za přežitky minulosti (měšťáctví, vypočítavost, bohatství), nebo jako symbol odkazující k tušené proměně lidství, jako závazek vyjadřovaný v pásmu niterných úvah či naopak deklarativních promluv. Spíše než jednání postav je nesl hlas vypravěče, spíše než v jádru dění se objevovaly v dovětcích běžněji fabulovaných příběhů. V tom se také příslušné prózy lišily od pozdější literatury budovatelské.

Bílé místo, kam by se dala promítnout touha po novém světě, nabízela i mapa Československa: bylo jím pohraničí. V souvislosti se symbolickou „pustinou“ bývalých Sudet, volající po svém zúrodnění a zvoucí k pokusům změnit běh vlastního i národního osudu, pronikaly na okraj textů pokvětnové četby chiliastické nálady, jinak příznačné až pro kulturu prvních pounorových let. Tak svou situaci vnímal hrdina detektivního románu A. J. KOPA *Zlatokopové*

(Románové novinky 1948), když na Liberecko přijel „dobývat ne zlato a bohatství, ale něco víc: nový život“.

Kolonizační romány v užším slova smyslu, jejichž děj by vyrůstal čistě z konfrontace nově přichozích osídlenců s neznámým a namnoze nepřátelským prostředím, líčící překonávání těchto překážek a sžívání kolonistů s novým domovem, pokvětnová četba přinášela jen ojedinelé (např. MARIE HOLLEROVÁ: *Potoky z hor*, Večery 1947). Častěji byly do pohraničí umisťovány důležité epizody románů detektivních a dobrodružných, pohraničí se však stávalo také pozadím tezových románů, které sice ve stavbě zápletky užívaly různých prvků dřívější zábavné epiky včetně motivů milostných, jejich jádrem však již bylo přemítání o etických a politických aspektech převratných procesů dneška.